IQRO JURNALI , IQRO JOURNAL, ИКРО ЖУРНАЛИ
ISSN:2181-4341| wordlyknowledge.uz/index.php/iqro
Volume 23. Issue 02. Sentabr, 2026

MAKTAB MASLAHATCHISI — MAKTABDAGI “IMKONIYATLAR NAVIGATORI”: O‘QUVCHILAR RIVOJINI QO‘LLAB-QUVVATLASHNING ZAMONAVIY MODELI

Ergashova Shahnoza Komil qizi
Buxoro viloyati Romitan tumani 16-maktab maslahatchisi
Telefon: +998999478070
Elektron pochta: eshaxnoza899@gmail.com
https://doi.org/10.5281/zenodo.22996150

Annotatsiya: Maqolada umumiy o‘rta ta’lim maktablarida maktab maslahatchisi faoliyatini tashkil etishning zamonaviy yondashuvi — “imkoniyatlar navigatori” modeli asoslab berilgan. Maslahatchi an’anaviy “muammoni bartaraf etuvchi” roldan o‘quvchiga o‘z qobiliyatlarini anglash, atrofdagi ta’limiy va kasbiy imkoniyatlarni ko‘rish hamda shaxsiy rivojlanish yo‘lini ongli tanlashga yordam beruvchi yo‘l ko‘rsatuvchiga aylanishi zarurligi ko‘rsatiladi. Modelning besh tarkibiy qismi (diagnostika, imkoniyatlar xaritasi, individual rivojlanish yo‘l xaritasi, hamkorlik tarmog‘i, monitoring va refleksiya) hamda sinflar kesimidagi ustuvor vazifalar tavsiflanadi, amaliyotga joriy etish bo‘yicha takliflar beriladi.
Kalit so‘zlar: maktab maslahatchisi, imkoniyatlar navigatori, o‘quvchi rivoji, kasbiy yo‘naltirish, individual rivojlanish yo‘l xaritasi, psixologik-pedagogik qo‘llab-quvvatlash, hamkorlik tarmog‘i.

Аннотация. В статье обосновывается современный подход к организации деятельности школьного консультанта в общеобразовательной школе — модель «навигатора возможностей». Показано, что консультант должен перейти от традиционной роли «устранителя проблем» к роли проводника, помогающего ученику осознать свои способности, увидеть образовательные и профессиональные возможности и осознанно выбрать индивидуальную траекторию развития. Описаны пять компонентов модели и приоритетные задачи по ступеням обучения, даны рекомендации по внедрению.
Ключевые слова:школьный консультант, навигатор возможностей, развитие ученика, профориентация, индивидуальная траектория развития, психолого-педагогическое сопровождение.

Kirish: Bugungi kunda ta’lim tizimi oldidagi asosiy vazifa o‘quvchiga faqat bilim berish bilan cheklanmay, uni tez o‘zgarayotgan jamiyatda o‘z o‘rnini topa oladigan, mustaqil qaror qabul qiladigan va hayoti davomida o‘qishga tayyor shaxs sifatida tarbiyalashdan iborat. Mehnat bozorida yangi kasblarning paydo bo‘lishi, raqamli texnologiyalarning kundalik hayotga chuqur kirib borishi, axborot oqimining keskin ortishi o‘quvchi oldida ilgari bo‘lmagan darajada ko‘p tanlov imkoniyatlarini ochmoqda. Biroq imkoniyatlarning ko‘pligi o‘z-o‘zidan yaxshi tanlovni kafolatlamaydi: ko‘plab o‘smirlar qaysi yo‘nalishni tanlashni bilmay qoladi, tanlovni tengdoshlari yoki oila bosimi ostida amalga oshiradi, natijada o‘ziga mos kelmaydigan ta’lim yo‘nalishi yoki kasbga duch keladi.

O‘zbekiston Respublikasining “Ta’lim to‘g‘risida”gi Qonunida ta’limning shaxsga yo‘naltirilganligi, uzluksizligi va har bir o‘quvchining qobiliyatlarini rivojlantirish ustuvor

tamoyillar sifatida belgilangan [1]. 2022–2026-yillarga mo‘ljallangan Yangi O‘zbekistonning taraqqiyot strategiyasida ham yoshlarning salohiyatini ro‘yobga chiqarish, ularni kasbga yo‘naltirish va bandligini ta’minlash muhim yo‘nalishlardan biri sifatida qayd etilgan [2]. Ushbu vazifalarni amalga oshirishda maktabda o‘quvchining shaxsiy va kasbiy rivojini tizimli ravishda kuzatib boruvchi, uni qo‘llab-quvvatlovchi mutaxassisga ehtiyoj yuzaga keladi. Aynan shu ehtiyoj maktab maslahatchisi lavozimining ahamiyatini belgilaydi.

Amaliyotda maslahatchi ko‘pincha faqat muammo yuzaga kelganda — o‘zlashtirish pasayganda, tartib buzilganda yoki nizoli vaziyat paydo bo‘lganda - ishga jalb qilinadi. Bunday reaktiv yondashuv muhim bo‘lsa-da, u maslahatchining salohiyatidan to‘liq foydalanish imkonini bermaydi. Mazkur maqolaning maqsadi - maktab maslahatchisini o‘quvchiga o‘z imkoniyatlarini ko‘rish va ulardan oqilona foydalanishda yo‘l ko‘rsatuvchi “imkoniyatlar navigatori” sifatida talqin etuvchi proaktiv modelni nazariy jihatdan asoslash va uni maktab amaliyotiga tatbiq etish yo‘llarini ko‘rsatib berishdan iborat.

Maktabda maslahat berish faoliyati nazariy jihatdan bir necha ilmiy yo‘nalish tutashgan nuqtada shakllangan. Birinchidan, bu rivojlanish psixologiyasi bo‘lib, L.S. Vigotskiyning “yaqin rivojlanish zonasi” haqidagi g‘oyasi kattalar yordamida bola hozir mustaqil bajara olmaydigan, ammo tez orada o‘zlashtirishi mumkin bo‘lgan vazifalarni aniqlash muhimligini ko‘rsatadi [3]. Maslahatchining vazifasi aynan shu zonani topish va o‘quvchini unga olib kirishdan iborat. A. Maslouning ehtiyojlar ierarxiyasi nazariyasi esa o‘quvchi xavfsizlik, tegishlilik va hurmat kabi ehtiyojlari qondirilmagan holda o‘z salohiyatini to‘liq ro‘yobga chiqara olmasligini ta’kidlaydi [4]. Demak, navigatsiya faqat kasb tanlash bilan emas, balki o‘quvchining psixologik farovonligi bilan ham bog‘liq.

Ikkinchidan, U. Bronfenbrennerning ekologik tizimlar nazariyasi bola rivojiga oila, maktab, tengdoshlar, mahalla va kengroq ijtimoiy muhit o‘zaro ta’sirda ekanini asoslaydi [5]. Bu nazariya maslahatchi faqat o‘quvchi bilan emas, uning atrofidagi barcha muhit bilan ishlashi, turli tizimlar o‘rtasida ko‘prik vazifasini bajarishi kerakligini ko‘rsatadi. “Imkoniyatlar navigatori” modelidagi hamkorlik tarmog‘i komponenti aynan shu nazariy asosga tayanadi.

Uchinchidan, kasbiy rivojlanish nazariyalari muhim o‘rin tutadi. D. Syuperning hayot davomiyligi va hayot makoni yondashuvi kasbiy rivojlanishni bir martalik tanlov emas, balki hayot davomida kechadigan jarayon sifatida talqin qiladi va maktab yoshini “izlanish” bosqichi bilan bog‘laydi [6]. J. Hollandning kasbiy tiplar nazariyasi shaxs xususiyatlari bilan kasbiy muhit o‘rtasidagi muvofiqlik qoniqish va muvaffaqiyatni belgilashini ko‘rsatadi [7]. M. Savikasning kasbiy konstruksiya nazariyasi esa hozirgi noaniq sharoitda o‘quvchiga tayyor kasbni “tanlab berish” emas, balki uning moslashuvchanligini — kelajakka qiziqish, nazorat, qiziquvchanlik va o‘ziga ishonchni rivojlantirish muhimligini ta’kidlaydi [8].

Rus psixologiya maktabida E.A. Klimov kasbiy o‘z-o‘zini belgilashni shaxsning faol, ongli jarayoni sifatida ko‘rib chiqqan va uni bosqichlarga ajratgan [9]. N.S. Pryajnikov esa kasbiy o‘z-o‘zini belgilashni hayotiy o‘z-o‘zini belgilashning bir qismi deb hisoblab, maslahatchi o‘quvchini tayyor javoblar bilan emas, balki mustaqil fikrlash va tanlov vositalari bilan qurollantirishi kerakligini asoslaydi [10]. O‘zbek psixologlari, jumladan, E.G‘. G‘oziyev ishlarida shaxs rivojining yosh xususiyatlari va o‘smirlik davrining o‘ziga xosliklari yoritilgan bo‘lib, ular maslahat ishini yoshga mos tashkil etishda muhim ahamiyatga ega [11].

Xalqaro amaliyotda maktab maslahat xizmatini tizimli tashkil etishning eng ko‘p qo‘llaniladigan namunalaridan biri Amerika maktab maslahatchilari assotsiatsiyasining (ASCA) milliy modelidir. Unda maslahatchi faoliyati akademik, kasbiy va ijtimoiy-emotsional rivojlanish yo‘nalishlarida barcha o‘quvchilar uchun mo‘ljallangan, ma’lumotlarga asoslangan va profilaktik dastur sifatida tavsiflanadi [12]. N. Gisbers va P. Xenderson esa maktab maslahat xizmatini alohida mutaxassisning individual ishi emas, balki butun maktab dasturining ajralmas qismi sifatida qurish zarurligini ko‘rsatgan [13]. Tahlil shuni ko‘rsatadiki, zamonaviy yondashuvlar maslahatchini reaktiv “yordamchi”dan proaktiv “rivojlanish tashkilotchisi”ga aylantirishga qaratilgan. Biroq ushbu g‘oyalarni milliy ta’lim muhiti, mahalla instituti va oilaviy qadriyatlarni hisobga olgan holda yaxlit amaliy modelga keltirish masalasi yetarlicha ishlab chiqilmagan.

Tadqiqot nazariy-metodologik xarakterga ega. Unda psixologik-pedagogik va kasbiy yo‘naltirishga oid ilmiy adabiyotlarni qiyosiy tahlil qilish, xalqaro maktab maslahat modellarini umumlashtirish, me’yoriy-huquqiy hujjatlarni o‘rganish hamda umumiy o‘rta ta’lim maktabidagi amaliy kuzatuvlarni tizimlashtirish usullaridan foydalanildi. Modellashtirish usuli asosida maslahatchi faoliyatining tarkibiy qismlari, ular o‘rtasidagi bog‘liqlik va sinflar kesimidagi ustuvor vazifalar ishlab chiqildi.

Modelni qurishda quyidagi tamoyillarga tayanildi: barcha o‘quvchilarni qamrab olish (faqat “muammoli” o‘quvchilarni emas); proaktivlik, ya’ni muammoning oldini olish; o‘quvchining faol subyekt sifatidagi roli; oila va jamoatchilik bilan hamkorlik; natijalarni muntazam kuzatib borish va dasturni moslashtirish; maxfiylik va o‘quvchi manfaatlarining ustuvorligi.

Navigator vazifasini bajarish maslahatchidan muayyan kompetensiyalar majmuini talab etadi. Bular jumladan: yosh psixologiyasi va kasbiy rivojlanish nazariyalarini bilish; faol tinglash, ochiq savollar berish va empatik muloqot ko‘nikmalari; diagnostika vositalarini to‘g‘ri tanlash va natijalarni ehtiyotkorlik bilan talqin qilish; mehnat bozori va ta’lim tizimidagi o‘zgarishlardan xabardorlik; guruh mashg‘ulotlarini tashkil etish va olib borish; ota-onalar va pedagoglar bilan konstruktiv hamkorlik qurish; kasbiy etika, maxfiylik va o‘z vakolati chegarasini anglash. Ushbu kompetensiyalar bir martalik o‘qish bilan emas, balki uzluksiz malaka oshirish, hamkasblar bilan tajriba almashish va o‘z amaliyotini muntazam tahlil qilish orqali shakllanadi.

“Navigator” tushunchasi tasodifan tanlanmagan. Navigator yo‘lovchi o‘rniga yo‘l bosmaydi va manzilni ham uning o‘rniga tanlamaydi; u yo‘lovchining hozir qayerda turganini aniqlaydi, mumkin bo‘lgan yo‘nalishlarni ko‘rsatadi, to‘siqlar haqida ogohlantiradi va yo‘ldan chiqib ketilganda yangi marshrutni taklif qiladi. Maktab maslahatchisi ham xuddi shunday: u o‘quvchi uchun qaror qabul qilmaydi, balki uning o‘zini anglashi, imkoniyatlarni ko‘rishi va ongli tanlov qilishi uchun sharoit yaratadi. Shu ma’noda model uchta asosiy savolga javob izlaydi: “Men hozir qayerdaman?”, “Qayerga borishim mumkin?” va “U yerga qanday yetib boraman?”.

Ishlab chiqilgan model bir-biri bilan uzviy bog‘liq besh komponentdan iborat bo‘lib, ular 1-jadvalda umumlashtirilgan.

1-jadval. “Imkoniyatlar navigatori” modelining tarkibiy qismlari

Komponent	Maqsad	Asosiy vositalar	Kutilayotgan natija
1. Diagnostika (“Men kimman?”)	O‘quvchining qiziqish, qobiliyat, qadriyat va ehtiyojlarini aniqlash	Kuzatuv, suhbat, qiziqishlar so‘rovnomalari, portfolio tahlili	O‘quvchining individual profili
2. Imkoniyatlar xaritasi	O‘quvchi atrofidagi ta’limiy, ijtimoiy va kasbiy imkoniyatlarni ko‘rinadigan qilish	To‘garaklar, olimpiadalar, tanlovlar, kollej va OTMlar, korxonalar ro‘yxati	“Qayerga borishim mumkin?” savoliga aniq javob
3. Individual rivojlanish yo‘l xaritasi	Maqsadni kichik, o‘lchanadigan qadamlarga bo‘lish	Maqsad qo‘yish mashg‘ulotlari, choraklik reja, mentorlik	O‘quvchining shaxsiy harakat rejasi
4. Hamkorlik tarmog‘i	Oila, pedagoglar va jamoatchilik resurslarini birlashtirish	Ota-onalar bilan uchrashuv, sinf rahbarlari bilan kengash, mahalla va korxonalar bilan shartnoma	Yagona qo‘llab-quvvatlash muhiti
5. Monitoring va refleksiya	Natijani baholash va yo‘nalishni tuzatish	Chorak yakunidagi suhbat, portfolio yangilanishi, qayta so‘rov	Moslashuvchan va o‘z-o‘zini boshqaradigan rivojlanish

Birinchi komponent — diagnostika — o‘quvchining “hozirgi joylashuvini” aniqlaydi. Bu bosqichda maslahatchi kuzatuv, suhbat, qiziqish va moyilliklarni aniqlovchi so‘rovnomalar, o‘quvchi ishlaridan iborat portfolio tahlili hamda sinf rahbari va fan o‘qituvchilarining fikrlaridan foydalanadi. Muhimi, diagnostika o‘quvchiga “yorliq” yopishtirish uchun emas, balki uning kuchli tomonlarini topish uchun o‘tkaziladi. Natijalar o‘quvchi bilan birgalikda muhokama qilinadi, shunda u o‘zi haqidagi ma’lumotning passiv obyekti emas, faol ishtirokchisiga aylanadi.

Ikkinchi komponent — imkoniyatlar xaritasi. Ko‘pincha o‘quvchilar o‘z atrofidagi imkoniyatlar haqida bilmaydi: tuman va viloyatdagi to‘garaklar, fan olimpiadalari, ijodiy tanlovlar, qisqa muddatli kurslar, kollej va texnikumlarning yo‘nalishlari, oliy ta’lim muassasalari, mahalliy korxonalardagi kasblar ular uchun ko‘rinmas bo‘lib qoladi. Maslahatchi bunday ma’lumotlarni yig‘ib, tizimlashtirib, o‘quvchi va ota-onalar uchun tushunarli shaklda — maktab stendi, elektron kanal yoki bukletlar orqali — taqdim etadi. Ayniqsa qishloq va tuman maktablarida bu komponent katta ahamiyatga ega, chunki u o‘quvchining dunyoqarashini yaqin atrofdagi tanish kasblar doirasidan kengaytiradi.

Uchinchi komponent — individual rivojlanish yo‘l xaritasi. Diagnostika natijalari va imkoniyatlar xaritasi asosida o‘quvchi maslahatchi bilan birgalikda o‘z maqsadini belgilaydi va uni aniq, o‘lchanadigan, muddatli qadamlarga ajratadi. Masalan, tibbiyot sohasiga qiziqqan 8-sinf o‘quvchisi uchun yo‘l xaritasi biologiya va kimyo fanlarini chuqurlashtirib o‘rganish, tegishli to‘garakka qatnashish, tuman shifoxonasiga tanishuv tashrifi va chorak yakunida natijalarni muhokama qilishni o‘z ichiga olishi mumkin. Yo‘l xaritasi qat’iy reja emas, balki o‘quvchi o‘sgani sari yangilanib boradigan tirik hujjatdir.

To‘rtinchi komponent — hamkorlik tarmog‘i. Maslahatchi o‘quvchi rivoji uchun mas’ul yagona shaxs bo‘la olmaydi va bo‘lishi ham shart emas. Uning vazifasi ota-onalar, sinf rahbarlari, fan o‘qituvchilari, maktab psixologi, mahalla faollari, kasb-hunar ta’limi muassasalari va mahalliy tadbirkorlarni o‘quvchi manfaati atrofida birlashtirishdan iborat. Ota-onalar bilan ishlashda ularning farzandi qiziqishlarini tushunishi va ularni hurmat qilishi, o‘z orzularini bolaga yuklamasligiga erishish alohida e’tibor talab qiladi. O‘zbek jamiyatida oilaning kasb tanlashdagi ta’siri kuchli ekanini hisobga olsak, ota-onalarni jarayonning to‘laqonli ishtirokchisiga aylantirish model muvaffaqiyatining muhim sharti hisoblanadi.

Beshinchi komponent — monitoring va refleksiya. Har chorak yakunida maslahatchi o‘quvchi bilan qisqa suhbat o‘tkazib, yo‘l xaritasidagi qadamlarning bajarilishini, yangi qiziqishlar paydo bo‘lgan-bo‘lmaganini, qanday qiyinchiliklarga duch kelinganini muhokama qiladi. Refleksiya o‘quvchida o‘z rivojini o‘zi boshqarish ko‘nikmasini shakllantiradi, bu esa maktabdan keyingi hayot uchun eng muhim natijalardan biridir. Maktab darajasida esa monitoring natijalari maslahat dasturini takomillashtirish uchun asos bo‘lib xizmat qiladi. Monitoring natijalari o‘quvchi va ota-onalarga baho yoki hukm tarzida emas, balki keyingi qadamlarni belgilashga yordam beruvchi qayta aloqa sifatida yetkaziladi.

Modelni amalga oshirishda o‘quvchilarning yosh xususiyatlarini hisobga olish zarur. Kasbiy rivojlanish nazariyalariga ko‘ra, boshlang‘ich sinflarda qiziquvchanlik va tasavvur, o‘rta sinflarda o‘zini anglash va sinab ko‘rish, yuqori sinflarda esa aniq tanlov va rejalashtirish ustuvor bo‘ladi [6; 9]. Shu asosda sinflar kesimidagi ustuvor vazifalar 2-jadvalda keltirilgan.

2-jadval. Sinflar kesimida maslahatchi faoliyatining ustuvor yo‘nalishlari

Bosqich	Ustuvor vazifa	Namunaviy faoliyat shakllari
1–4-sinflar	Maktabga moslashuv, qiziquvchanlikni uyg‘otish	“Kasblar olami” o‘yinlari, ota-onalar bilan moslashuv suhbatlari, ijodiy to‘garaklarga yo‘naltirish
5–7-sinflar	O‘zini anglash, qiziqishlarni sinab ko‘rish	Qiziqishlar kundaligi, “bir kun — bir kasb” uchrashuvlari, loyiha ishlari
8–9-sinflar	Ta’lim yo‘nalishini ongli tanlash	Kasbiy moyillik diagnostikasi, kollej va texnikumlarga tashriflar, individual yo‘l xaritasi
10–11-sinflar	Kasbiy va akademik rejani aniqlashtirish	OTM yo‘nalishlari bo‘yicha maslahat, stajirovka va volontyorlik, stress va imtihon tashvishini boshqarish

Jadvaldan ko‘rinib turibdiki, navigatsiya jarayoni 9-sinfda birdaniga boshlanmaydi. U boshlang‘ich sinflardagi o‘yin va kashfiyotdan boshlanib, bosqichma-bosqich murakkablashib boradi. Bunday uzluksizlik o‘quvchida kasb tanlash vaqti kelganda o‘zi haqida yetarli bilim va tajriba to‘plangan bo‘lishini ta’minlaydi. 8–9-sinflar esa alohida muhim bosqich hisoblanadi, chunki aynan shu davrda o‘quvchi va uning oilasi keyingi ta’lim yo‘nalishi bo‘yicha dastlabki muhim qarorni qabul qiladi.

Model doirasida maslahatchi ish vaqtini taqsimlashda ham muvozanatga amal qilishi tavsiya etiladi: vaqtning katta qismi barcha o‘quvchilarga qaratilgan profilaktik va rivojlantiruvchi ishlarga (guruh mashg‘ulotlari, sinf soatlari, tadbirlar), bir qismi individual

maslahat va yo‘l xaritalari bilan ishlashga, qolgan qismi esa hamkorlik, hujjatlashtirish va monitoringga ajratiladi. Bu ASCA modelida ilgari surilgan to‘g‘ridan-to‘g‘ri va bilvosita xizmatlar o‘rtasidagi muvozanat g‘oyasiga mos keladi [12].

Modelning amaliy qo‘llanilishini bir o‘quvchi misolida ko‘rib chiqish mumkin. Faraz qilaylik, 7-sinf o‘quvchisi darslarda sust, o‘zlashtirishi o‘rtacha, ammo tanaffuslarda telefonda video montaj qilish bilan band. An’anaviy yondashuvda bu holat “intizom muammosi” sifatida baholanib, suhbat ogohlantirish bilan yakunlanishi mumkin edi. Navigator yondashuvida esa maslahatchi avvalo o‘quvchining nimaga qiziqishini aniqlaydi va video montajga bo‘lgan qiziqishni imkoniyat sifatida ko‘radi. Suhbat davomida o‘quvchi maktab tadbirlari uchun video roliklar tayyorlashga taklif etiladi, imkoniyatlar xaritasidan tumandagi media to‘garagi yoki onlayn kurs topiladi, yo‘l xaritasiga esa informatika va ona tili fanlariga e’tiborni kuchaytirish kiritiladi, chunki ssenariy yozish va dasturlar bilan ishlash aynan shu fanlarga tayanadi. Sinf rahbari va ota-onalar bu reja bilan tanishtiriladi, chorak yakunida esa natijalar birgalikda muhokama qilinadi. Bunday yondashuvda o‘quvchining qiziqishi o‘quv motivatsiyasini oshiruvchi omilga aylanadi.

Zamonaviy sharoitda raqamli vositalar ham navigatsiya jarayonini sezilarli darajada yengillashtiradi. Maktabning ichki elektron kanali yoki guruhi orqali imkoniyatlar xaritasini muntazam yangilab borish, onlayn so‘rovnomalar yordamida qiziqishlarni tez aniqlash, o‘quvchi portfoliosini elektron shaklda yuritish maslahatchi vaqtini tejaydi va ko‘proq o‘quvchini qamrab olish imkonini beradi. Shu bilan birga, raqamli vositalar jonli muloqot o‘rnini bosa olmasligini, o‘quvchi haqidagi shaxsiy ma’lumotlar esa qat’iy maxfiylikda saqlanishi zarurligini unutmaslik kerak.

“Imkoniyatlar navigatori” modelining an’anaviy yondashuvdan asosiy farqi uning e’tibor markazini “muammo”dan “imkoniyat”ga ko‘chirishidadir. An’anaviy yondashuvda maslahatchi bilan uchrashish ko‘pincha o‘quvchi uchun noxush tajriba — “chaqirtirilish” sifatida qabul qilinadi. Navigator modelida esa maslahatchi xonasi har bir o‘quvchi o‘z kelajagi haqida gaplashish uchun kirishi mumkin bo‘lgan ochiq makonga aylanadi. Bu o‘z navbatida muammolarni ham erta aniqlash imkonini beradi, chunki ishonch muhitida o‘quvchi qiyinchiliklari haqida o‘zi gapirishga moyil bo‘ladi.

Shu bilan birga, modelni joriy etishda bir qator cheklovlar va xavflarni hisobga olish lozim. Birinchidan, maslahatchiga to‘g‘ri keladigan o‘quvchilar sonining ko‘pligi individual ishni cheklaydi. Bu muammoni guruh shakllari, sinf rahbarlarini jalb qilish va raqamli vositalardan foydalanish orqali qisman hal etish mumkin. Ikkinchidan, diagnostika vositalaridan noto‘g‘ri foydalanish — bitta so‘rovnoma natijasi asosida o‘quvchiga “sen faqat shu kasbga yaroqlisan” degan xulosani berish — jiddiy zarar keltirishi mumkin. Shuning uchun diagnostika natijalari har doim ehtimoliy, o‘zgaruvchan ma’lumot sifatida talqin qilinishi, o‘quvchining o‘z fikri ustuvor bo‘lishi kerak. Uchinchidan, maslahatchining vakolati chegarasini aniq belgilash zarur: jiddiy psixologik holatlar, oiladagi xavfli vaziyatlar yoki sog‘liq bilan bog‘liq muammolar aniqlanganda o‘quvchi tegishli mutaxassisga yo‘naltirilishi lozim.

Modelning milliy sharoitga moslashuvi ham alohida muhokamaga loyiq. Mahalla instituti, keng oila an’analari va kattalarni hurmat qilish madaniyati bir tomondan o‘quvchi uchun mustahkam qo‘llab-quvvatlash tizimini yaratadi, boshqa tomondan esa ba’zan o‘quvchining mustaqil tanlov qilishini qiyinlashtiradi. Navigator modeli bu ikki jihatni qarama-qarshi

qo‘ymaydi: maslahatchi oila va o‘quvchi o‘rtasida muloqot ko‘prigi bo‘lib, o‘quvchi qiziqishlari va oila kutilmalarini muvofiqlashtirishga ko‘maklashadi. Shu jihatdan model xalqaro tajribani mexanik ko‘chirish emas, balki uni mahalliy ijtimoiy-madaniy muhitga moslashtirish namunasi hisoblanadi.

Modelning samaradorligini baholash uchun kelgusida empirik tadqiqotlar o‘tkazish maqsadga muvofiq. Bunda o‘quvchilarning kasbiy qaror qabul qilishga tayyorligi, o‘ziga ishonch darajasi, maktabga munosabati va ta’lim yo‘nalishini tanlashdagi qoniqishi kabi ko‘rsatkichlarni model joriy etilgunga qadar va undan keyin taqqoslash mumkin. Bunday ma’lumotlar modelni yanada takomillashtirish va boshqa maktablarga tarqatish uchun ilmiy asos bo‘ladi.

Xulosa.O‘tkazilgan tahlil asosida quyidagi xulosalarga kelindi. Birinchidan, zamonaviy sharoitda maktab maslahatchisining roli muammolarni bartaraf etish bilan cheklanib qolmasligi, balki barcha o‘quvchilarning shaxsiy, akademik va kasbiy rivojini proaktiv qo‘llab-quvvatlashga qaratilishi lozim. Ikkinchidan, taklif etilayotgan “imkoniyatlar navigatori” modeli diagnostika, imkoniyatlar xaritasi, individual rivojlanish yo‘l xaritasi, hamkorlik tarmog‘i hamda monitoring va refleksiyadan iborat yaxlit tizim bo‘lib, u rivojlanish psixologiyasi, ekologik tizimlar nazariyasi va kasbiy rivojlanish nazariyalariga tayanadi. Uchinchidan, model boshlang‘ich sinfdan bitiruvchi sinfgacha uzluksiz amalga oshirilgandagina kutilgan natijani beradi.

Modelni maktab amaliyotiga joriy etish bo‘yicha quyidagi takliflar ilgari suriladi: maktab maslahatchisining yillik ish rejasini barcha o‘quvchilarni qamrab oluvchi profilaktik va rivojlantiruvchi dastur sifatida tuzish; har bir maktabda tuman miqyosidagi ta’limiy va kasbiy imkoniyatlar xaritasini yaratish va muntazam yangilab borish; 8–11-sinf o‘quvchilari uchun individual rivojlanish yo‘l xaritalarini joriy etish; ota-onalar uchun farzandning kasbiy tanloviga ko‘maklashish mavzusida muntazam seminarlar tashkil etish; mahalla, kasb-hunar ta’limi muassasalari va mahalliy korxonalar bilan hamkorlik shartnomalarini tuzish; maslahatchilar uchun malaka oshirish kurslariga kasbiy yo‘naltirish va maslahat berish metodikasi bo‘yicha modullar kiritish.

Xulosa qilib aytganda, maktab maslahatchisi o‘quvchining o‘rniga yo‘l tanlamaydi, lekin uning oldida ochilgan yo‘llarni ko‘rinadigan, tanlovni esa ongli qiladi. Aynan shu ma’noda u maktabdagi haqiqiy “imkoniyatlar navigatori”ga aylanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. O‘zbekiston Respublikasining “Ta’lim to‘g‘risida”gi Qonuni. 23.09.2020-yil, O‘RQ-637-son // Qonunchilik ma’lumotlari milliy bazasi. — www.lex.uz.
2. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining “2022–2026-yillarga mo‘ljallangan Yangi O‘zbekistonning taraqqiyot strategiyasi to‘g‘risida”gi Farmoni. 28.01.2022-yil, PF-60-son // www.lex.uz.
3. Выготский Л.С. Мышление и речь. — М.: Лабиринт, 1999. — 352 с.
4. Maslow A.H. Motivation and Personality. — New York: Harper & Row, 1954. — 411 p.
5. Bronfenbrenner U. The Ecology of Human Development: Experiments by Nature and Design. — Cambridge, MA: Harvard University Press, 1979. — 330 p.

6. Super D.E. A life-span, life-space approach to career development // Journal of Vocational Behavior. — 1980. — Vol. 16, No. 3. — P. 282–298.
7. Holland J.L. Making Vocational Choices: A Theory of Vocational Personalities and Work Environments. 3rd ed. — Odessa, FL: Psychological Assessment Resources, 1997. — 303 p.
8. Savickas M.L. The theory and practice of career construction // Brown S.D., Lent R.W. (Eds.). Career Development and Counseling: Putting Theory and Research to Work. — Hoboken, NJ: Wiley, 2005. — P. 42–70.
9. Климов Е.А. Психология профессионального самоопределения. — М.: Академия, 2004. — 304 с.
10. Пряжников Н.С. Профессиональное самоопределение: теория и практика. — М.: Академия, 2008. — 320 с.
11. G‘oziyev E.G‘. Umumiy psixologiya. — Toshkent: O‘zbekiston faylasuflari milliy jamiyati, 2010. — 544 b.
12. American School Counselor Association. The ASCA National Model: A Framework for School Counseling Programs. 4th ed. — Alexandria, VA: ASCA, 2019.
13. Gysbers N.C., Henderson P. Developing and Managing Your School Guidance and Counseling Program. 5th ed. — Alexandria, VA: American Counseling Association, 2012. — 480 p.